

Ինչու՞ն Ալարագրեմ դա: Եվ այն էլ առանց հոլանդական խթին ծովային տերմինների: Դե լավ, խսոս առավել մատչելի դարձնելու համար սկսենք Շրանից, որ իրոք, եղանակի կանխատեսումները համընկնում են կյանքի հրոդույթումներին: Խոսացել էին Թամանին ծովետեղում կիսափորորկային բամ՝ երեք օրով, խնդրեմ, արդեն մեկ ամբողջ օր գնացել են կատաղած ծովի Վրայով: Այս, հիարկէ, բան-սանհինգ հանգույցը դեռևս փոթորիկ չէ, այլ ընդամենը դրա կեսը: Բայց միեւնույն է, դա չափազանց շատ է, երբ արդեն շարունակվում է երկրորդ օրը, իսկ առջեւում դեռ այնքան ճանաղարի ունենալու անցնելու: Եվ ուրեմն, ի՞նչ է կա-

տանավի սուր ժիրը իշնում ներեւ։ Նավախելք բարձրանում է։ Եվ ուր-որ է սարդ կփափի նավի վրա։ Բայց վայր-կենապես ցած է իշնում նավախելք։ Թիրն սկսում է դանդաղ, հատերվու սարդ լանջը, բարձրանալ զագար։ Լանջի կեսին չհասան, նաև կախվում է օդում։ Սարդ ասես չի է եղել։ Այս անհետացել է։ Փռվել, թեև զուր չի կարող փերվել։ Եվ նաև, հսկածելով ջրազդով հատակին, հսկույն մազգում է արդեն այլ, ոչ մեծ բրդ լանջով, որը չհիմն որտեղից հայտնվեց ճանապարհին։ Նավախելքի հատած ջրային մակերեսին երկու կողմից ձգվող սրիհակ բեղերը բարձրանում են վեր, եւ խամին դոկելով փրփուրն օխնարկը, այն փչում է

Թեեւ ավելի հարմարավես է: Ասաւ շատեր դառկեցին բնելու: Միայն հերքափոխողներն են դեկի մոտ կանգնած նապախելին. Դայլը եւ Սոււելը: Ժամանակ առ ժամանակ երանցից մեկն իջնում է ներեւել: Ավելի հաճախ՝ Դայլը: Ձ՞ո՞ր, ինչորեւ ասել եմ, մեր օլիասիր բարեզգածն է եւ օլիասիր ողերեւուքանը: Կան ներեւում հենց նրա բարեզգներն ու սարեւեն են: Նապախելին հայտնվեց: Սեմը: Ինչորեւ երբեմն եմ կրչում: Սամվել Կապիտանյանը: Նայեց ուրցը: Նայեց ինձ: Ձեռոր բարձացրեց՝ կողից-կողի ձնձվելով: Ես ձեռնով ցույց սվեցի բանը, ներցեց երմինի համար՝ նստանը: Նա սկզբում ղետ է բավականին բարձա-

թյունը՝ մի խանի բառով խստելու այս ժամանակի մասին, որ դասմեց Սամվելը: Այդ տարիներին նա մոտ խանին գտարեկան էր, ես՝ մոտ հիս տուն: Եվ ամեն ինչ լավ հիշում եմ Իրով, աշխարհը նախաղաւրասա վորու է տաքը տարի անց տոն կազմա կերպել, իսկ Տոնրորային Միություն նում աղաղոյն փորձում էին լուծե դարենային խնդիրը: Եվ հանկարծ մի ինչ-որ ռոճանակիներ, տեսեմ-տեսեմ, որուել են մասնակցել այս հոգ բեյանական արեավաներին: Ումանի աշխարհի տուրօ, ուրիշները՝ զանգ վածային կարգով հատելով Ասլան յան օվկիանոսը՝ Կոլումբոսի կա րավելլաների երթագծով: Եվ երա զողների մեջ էր «Կիլիկիա»-ի աղա-

Նանք Կարաղեցյանին, որը Երևանի ղոկավանդի կամաց հաստության ավարտելուց հետո գիտակցեց, որ ուսումնառության արհեստը բոհով նառա աս զիտելին է սկզբին, բայց չսկզբին այն մասնագիտությունը, որի կայծն Աստված էր դրել իր մեջ, որից բորբոքվում էր առաջատարական պարունակություն:

...Եվ ահա, սանեն ուղղակի՝ այս սովորական դարձած արտակարգ իրավիճակի դպյամաններում, ես նրան հարց եմ տալիս միայնակ նավարկության մասին:

- Ես օհտեի, որ այս մասին կիարց-

— Ըստ կայսերի, ու այդ մասին կուտցնելի ինձ: Ասեմ ազնվորեն: Այսօր առանց գաղափարի, առանց այսպես ասած՝ գաղափարախոսության ի-

Անսանձ ալիքները, Սամվել Կարապետյանը եւ ես

տարվում մեզ հետ։ Զանի որ խոսացել եմ առանց տերմինների, ասեմ այսպես։ Բամին փշում է ձախից, ինչից հետևում է, որ մեծ սակաւությաբերու աստիճան լցված է օդով և նավը թերում է աջ կողմի Վրա։ Նորմալ է։ Միշտ էլ այդղու լինում է։ Լինում է և հակառակը։ Փշում է աջից, և մենք բոլորս թերում ենք ձախ։ Ամեն ինչ տրամաբանական է։

Ես կանգնած եմ հենց ժամին նա-
վի զլսակոր «սենյակի», որտեղ մենք
հանդիպում ենք, ուսում ենք, եւ ի հնչ-
դես «Կիրիկիա»-ում եւ՝ ընդունում
ենք մեր հյութերին: Կանգնած եմ դե-
ղի վեր ասնող սանդրովի ամենա-
վերև ասիշճանին: Բռնել եմ այս
նոյն նույնը մուտքը լաւագույն ածակի
եղից: Ժամանակ առ ժամանակ օր-
դանից հանում եմ հոււատեսու եւ
երեւ ասկ ծավալած՝ գրառումներ կա-
սարում: Աշխատում եմ թրիխ հանձ-
նել նույնին բամու ձայները եւ առա-
գաստանավի ալիբներով անցնելու
աղջոնկը: Նոտաներից գլուխ չեմ հա-
նում, այդ դասձառով էլ գրու եմ
առերով: Ավելի ճիշ՝ ««» տառով:
Դեռ մի բանի ««» իրաւ կորիֆի: Կար-
դում եմ: Տեսնում եմ, որ այն չէ: ՅՇ-
յուններ եաս կան: Ուրում եմ եւ «Փ»,
եւ «Փ», եւ ի իհարկե՝ «Ու»: Դա արդեն
այս ժամանակ, երբ բամին ողոնում է:
Դեռ դդրյում եմ լսում, որ վերած-
վում է թբրուկի մանրահարվածների: Եվ
հանկարծ մեկ վայրկյան, որը մի
ող հավերժություն է բվում, միան է
զրնգուն լրություն, որն ավարտվում է
դայրյումնել: Այդ մի բանի ալիբնե-
րին, որն ո՞ք բախվեցին ճականան-
տրով: Դիւում են, մեր լուսահոգի կոկ
Սամվել Սարգսյանը ու մի կերպ չէր
ուզում համաձայնել, թե նման բան
հնարավոր է: Խոկ այ, ես ինս եմ տե-
սել, թե դա ինչդես է տեղի ունենում:
Սանավանդ հենց նավակորի մոտ:
Եվ լսում ես դդրյոց: Ակզրում հա-
յացքի կանգ է առնում հեռվում թա-
վավլոր ալիբի վրա, որը ուսուկ սկ-
սում է կոլորվել գործի դես: Խոկ դրա-
մից սկսում է ուստի: Խոկ ուշելով
վերածվում է մի հսկայալան բլի, որ-
դի առջեւ գոյանում է ահեղի ու խոր
մի ջրագոգ, ինչի դասձառով էլ
բլուրն սկսում է նմանվել մեծ սարի:
Ու երեւում է, թե ինչդես է առաջա-

ախտակամած: Ես կըրուկ կուանում եմ: Բայց ու է, զուրդ հարվածեց դեմիս: Թեւելով մարում եմ ջրի կաթիլ-ները, ուրբերիս եւ ատամներիս վրա գզայլ սառն ու նիս աղը: Եվ հակասակի դես հենց այդ ժամանակ մատօնում են քարն, կանաչ զարունգիկ մասին: Որտան տեղին կիմեր այս աղի հետ: Այնին բամբ ուժեղանում է: Խելին ամացված Յայասանի դետական դրոր այնուս է զգված, որ նմանվում է կարմիր-կաղողուս-նարնջագույն ներկված ֆաներայի: Ամենասարսափելին այն է, որ համաձայն կանխատեսման, բամբն ավելի է ուժգնանալու, իսկ ալիքներն ավելի են ահազանանալու: Եվ այսուու ողք գիտեր, ինչուս ասում է Րայկ Բարոյանը, հաջորդ ողք օրը եւ մինչեւ կեսօնիցեր: Բայց եւ համկար գիտակցում են, որ հոգի հրվանդ է: Որ կատունակես բնության այս հրաժեին նայել նաև լիալուսնով: Զանգի ամեն ինչ անսովոր է: Անսովոր են ալիքները: Նույնիսկ լուսինն է անսովոր: Թպում է, ինչ անսովոր բան կարող է լինել դրամց մեջ: Կասեմ՝ ալիք են, էլի: Նույնիսկ դասակարգում ունենալու ժամանակ, ալեծայի, կոհակ, փոքր ալիքներ, երկար, կատաղի, ցունամի... Բայց այս տեսել եմ շատ ալիքներ, որ դաշտում են, ոլորվում, լրվում: Տեսել եմ նաև տարգաղետ մի առանձնական գեղեցիկ ալիք: Բայց այդ ամենընք մի բանի օր ու գիտելիք ընթացիում միախառնվում է, միաձոլվում, կազմելով բարձ սարեր ու խոր ճորեր, ստեղծելով փոքրուի, ամդրողի ու երի միասնական դասեր, եւ այդ ամենընք տեղու իսկ գեղեցկություն է: Ինչ վերաբերում է լուսին, այն իրով անսովոր է: Սի տեսակ մեծ է, հսկայական, մոն: Տղաներից մեծը, չեմ հիշում Մրգնանինայում, Զիյոնամ, թե Զատկի կղզում, ասաց, որ լսել է, թե լուսինը նկատելիորեն մոտեցել է երկրագնդին: Բայց հիմա այն ոչ միայն ավելի մեծ է երեսում: Նեղոնոյս է խստեց, վրան: Այն է այսպիսի, որ չեն երեսում մանկույն մեզ ծանոթ թերը: Ես չեմ նաև կանոնական իջնել աւազմբար, ավելի ճիշտ ընդհանուր նավասենյակ, իսկ ավելի ճիշտ՝ իմ նավախուց: Ասված վկա, նման ժամերին այնտեղ անելու բան չկա:

Նա, դուրս գալու համար այն փոստ-րակից, որը կոկտիս է կոչվում ես դարձածես նավախելի խորացված մասն է: Եթե լայն տարածած ճեղքեր, ասես թիջչի է դաշտասվում, ճա-դանասաթերից, ցցոնեներից, թռկե-րից բռնվելով եւ դարձալ ճեղքը գցե-լով դարձաներին, վերջադրես շրմ-փում է իմ առջևում գծնվող նուսա-րան-բանին: Մեր միջեւ, ինչողեւս հայսին է, մի նեղիկ, շարժական սե-ղան է, ծածկված բրեգենով: Ժամա-նակ առ ժամանակ ձախ նավակո-ղից ջրի ցայտեր են թռչում դեմու-մեզ: Եվ իսկուն այնան խոր են կունանում, որ ճականանով դիմում են սեղանի թաց եւ աղի ճակեր-տին: Մեր աչերի մեջ ուրախ փայ կա-եւ մի ետսակ հիացմունք: Ասես հրձ-վում ենք, որ անընդմեջ քամինեն ու այլիները անդադար խփում են առա-գաստանավի կողերին, եւ ամեն ին-չից երեւում է, որ դաշտանը արժանա-դաշտասվորներ դիմանում է հարվածնե-րին: Եվ ես սկսեցի միանգամից:

- Առաջին անգամ Ե՞ր ես մասնել աշխարհաւորչի մական:

- Ութսունականների կեսերից, միանգամից էլ դաշտախանեց ճա-սես հենց այդ հարցին էր սպասում այդ անդատեհ ժամին, թեև իհա-նալի գիտեր, որ ինձ համար գոյու-թյուն չունի «անդատեհ ժամ» հաս-կացություն:

- Իսկ ինչո՞ւ հենց այդ ժամանակակի:

- Ուզ աշխարհը բավական հիմ-նավորածես նախադաշտասվում է Եօելու Կոլումբոսի կողմից Ամ-րիկայի հայտնագործման 500-ամյա-կը: Մենք, այն ժամանակ հետու ե-րիտասարդ առագաստանավորդնե-րով, նախանձում էինք իհարկե, թե ի-րով ինչողիս եռանդով է ողջ ծովա-յին եւ ցանախային աշխարհը դա-րասվում դիմավորել այդ տոնը: Դեռ այն ժամանակ ես գիտեի, որ առա-գաստային սլորդ Մելլան համար-վում է Նոր Ջելանդիան: Եվ իհնա, այն բոլոր օրերի ընթացքում, երբ Նոր Ջելանդիայի Հյուսիսային կղզում էին, անդնդաս այն ժամանակ-ներն էի հիշում:

Եվ ամին որ արդեն անցամի «դի-մանկարի Վրձնահարվածներ» ժամ-րին, աղաս ընդմիջեն մեր երկխոսու-

մաս չունի մեկնել միայնակ նա-
վակըության: Տեսե՛, հիմա մեզ մո՞տ՝
«Արմենիա» առաջասահմանվու կա-
այդ գաղափարը: Եվ այս էլ ինչ գա-
ղափար: Սիխուոր, Մերուր Մասոցու-
նով ճիշտ եք, աշխարհ, ապահ, ոչինչ
չփառ այն մասին, թե ինչու են հայե-
րը սփոռվել ողջ հողագոճով մենք եւ
ինչու են ամենուն եկեղեցիներ կա-
ռուցուն: Դա մեծ գաղափար է՝ հենց
աշխարհաւորչով, կամ ինչդեմ
դուք եք ասում հենց սփյուռքի աշ-
խարհագործաբար այդ ամենը լատ-
մել, ցոյց տալ, բացել աշխարհի առ-
ջեւ: Թեեւ լետ է խոսվանմեն, որ
ցանկացած ընլցելույթ նապարկու-
թյուն միշտ ինմիջն երևույթ է, ա-
ռանձնապես եթե ոտույս ես գործում
Դորս հրվանդանի ընլցը կամ հաղ-
թահարում թասմանի ծովը:

Հենց այդ ժամանակ էլ կատարի վամու հերթական ղողովկումը ահոելի ուժով ղոկեց ձախ նավակողից ծառացող ալիի փրփուրե բազը: Այս անգամ չհասցեցին կոռանալ: Ամեն հնչ չափից ապելի վայրկենական եր:

Ղզոր հորդանմբ հարվածեց ին մեջին
ու ծոծրակին, ՍամՎելի՝ ուղիղ դեմ-
ին: Ասեմ անկետնորեն՝ նման տևա-
րան նաևլով՝ հեռ քրիստուկացաւ

րանը նախում նիւթ թիջի է առաջաց-
նում: Ես ու Սամվելն էլ սկսեցին թի-
ջավ: Թրքաց դեկի մոտ կանգնած, ա-
ռանց այս էլ միւս ժմտուն Կահազ-
նը, ես մեկ անգամ հիշեցնեմ մեր
նորարարութիւն հայրիկը, իսկ ինչ հեռվում
կանգնած կոկ Սարնն թիջաց, ցու-
ցարթելով իր սպիտակ ատամները,
ինչուս անում է Կախրանգ Կիկա-
րիձեն: Ես ու Սամվելը նետվեցինք
ներեւ, դեռի մեր նախախցերը: Հան-
վեցի: Սառը, բաղրահամ ջուր լցր-
ցի Վրաս, չստաելով, որ այս մի ինչ

գոլանա: Ծիեցի մարմինս կարմբելու ասիհճան: Եվ մատեցի՝ ինչ լավ է այս ամենը, գրդող տանի...Ուզում են հնարավորինս արագ բարձրանալ վերեւ, նայել ալիբներին, մատեւ, թե որքան եճ ցանկանում սանձել անզուսդ տամին, ինչուս վայրի ծուսանգի՝ թամբել իններորդ ալիբ եւ լողալ, լողալ, լողալ... Եվ որդեսափ տուցս լինեն անվերջանայի ալիբներ եւ միայն մեկ՝ իններորդ:

ԶՈՐԻ ԲԱԼԱՅԱՆ
Թասմանի ծով

Ո՞վ է Վինոգրավով՝ հայ Ճողովրդի նվիրյալը

1915 թ. հուլիսի 18, շաբաթ երեկո, Վասդուրականի Ազգային բնակվայրում խուճաղ էր: Մարդիկ հարկադրաբար, բռնվական յարաղածից փրկվելու համար, տեսք է թողնելին իրենց ծննդավայրը, հարազատ հորը, դադենական բնակարանները: Աղճով, աղաղակ, լաց ու կոծ: Արնախում տաճիկը մահ ու սարսափ էր սփռել Հայաստանում, ավերածություն: Բնավեր վասդուրականցիները անեծ էին թափում տաճիկի գլխին: Մարդիկ բայլում էին, բայլել ասելը ի՞չ է, հազիկ էին բար տալիս տանջված ոտերը: Զամբի-հանի հիվանդ ու հոգնաբեկ ծերութիւններ, մանուկներ մնացին գաղթի ճամփեին, բանիսներ խելազարվեցին: Գնում էր տեղահանված մի ողջ երկիր՝ Վասդուրական աշխարհը, թըկված, արյունվախ: Նրանց շարում էր նաև հետրանյան ժերմականաց:

Ների գերդաստանը:
Դեսագյում արդեն ճանաչված
օրոք **Մարշս Խերանիանո**, որն այս

Ժամանակ 15 տարեկան էր, հիշում է այդ սարսափելի օրերը, թե ինչպես զաղթականների մի բազմաթարդ խոսք հասավ Վաղարշապատա, աղաստան գՏնելով Վանիի տարած-ներում, հարեւան անտառում: Այդ անենի նաև մասին նա լուսնում է իր «Երկար, երկար մի ճանապարհ» հուշադրամում գրում: Պատճում է, որ այստեղ, Վաղարշապատում նույնութեաւուն իրենց նահկանացուն են կնորում: Խերանյանների ընտանիքը, ի վեցող, քարի մարդկանց օգնությամբ աղաստան է գտնում Էջմիածնից հեռու գՏնվող Ջորիքալու գյուղում (այժմ՝ Արշալույ), որ աղբում է մեկ տարի: Այստեղ էլ իր նահկանացուն է կնորում Մկրտիչ Երեբայր՝ Կարոն: Տարապալների շատ գերդաստաններ քննակալուն են հաստառում Արեւելյան Հայաստանի տարբեր քննակավայրերում:

դաշնում է ճեմարանի սան, իրեն ամբողջապես նվիրելով գրականությանը: Եթզ կարդում էի նրա հույսագրությունները, համոլիմեցի մի հետաքրքրական դասնության, որի մասին իմանում էի առաջին անգամ:

Տաճկները Ալեքսանդրապոլու գրավելուց հետո նախաղատասվում էին շարժվել դեղի Երեան: Այդ մասին էլ գրում է իր գրում՝ «Վինոգրադով» հատվածում: «Թուրքական հրամանատարը Ալեքսանդրապոլը գրավելուց հետո, հարձակում նախաղատաստեղով Երեանի վրա, հրամայում է դեղորի մեթնավար Վինոգրադովին բուրքական զորքն Ալեքսանդրապոլից տեղափոխել Երեան: Ուստի մեթնավարը նախ՝ կտրականացես մերժում է կատարել այդ հրամանը, բայց հետո, նախավան սպառնալիք տակ, համաձայնում է վերջապես, սակայն նախօրին որությունով, որ Վինոգրադու է այդ դիվային ծրագիրը: Վինոգրադովը եւ իր ընկերներն Ալեքսանդրապոլից հետո

Երեւան տանող գծի վրա, ուր կիլոմետր հեռանալով Ալեքսանդրապոլից, խորտակում են գնացքը, լեփ-լեցուն թռիչական գրեթով։ Զոհվում նաև ինը՝ Վինօգրադովը։ Այդ ճամփականը հեռանյանը տեղեկանում «Մշակ» բերթից, որն այդ լուր հասցեց ողջ հայությանը։

Ովկ է եղել այդ Վինօգրադովը, որի հայ ժողովրդի այդ օրհասակադակին իր կյանի գնով թիկունի դառնում տառապյալ հայությանը։

Եվ այսօր միևն է ծագում՝ որոնելով գտնել, թե ով է եղել այդ ռուս մետենավագրը, որն իր հերոսական արարությունը այն օրենին արձանանում է հայ ժողովրդի եղերակամ օրերի դաստիարակության էջերում հավերժ հիշվելու գնահատանին, որին իսկական հերունությունը կազմում է այս անհաջող գործությունը։

Ծում են նրան, որին ինքն էլ դարձական են հայ լեզվին ու գրականությանը լավատեղյալ լինելու համար: Ասես իր ծննդավայրի կարողից եր, որ թախծոն աչեր ունեն: Տունը, որ ապրում էին Խերանանները Երևանում, գտնվում էր Նոր Բուրամիա թաղամասում, որն այսօր էլ կա: Բակում սեփական ձեռնորով դաշտաստել էր Կանա լիճ փոքրիկ նամանակը: Չիմա կիմներ 110 տարեկան, այսօր էլ նա մեզ հետ է եւ Մեծ Եղեռնի կենդանի վկան է՝ իր բողած գրական ժառանգությամբ, եւ շարունակում է իր կյանքի երկար ու երկար ճանապարհը, կրկին ընդլայնելով Երիշքութիւնի անողոյ հանցագործությունների դեմ: Դայ ամեն ժառանակ, ով սեղյակ է լատանությանը այսօր է դասաւորանում է Մեծ Եղեռնը եւ Երիշքութիւնի հետուրիներին, որոմ փորձում են ուրանալ այն ամենը, ինչ կատարել են իրենց ուրագործ նախադիմները:

